

Ekonomi

Mısır'da merkezi gücün sahip olduğu ekonomik gücün ve bununla bağlantılı olarak ülke içindeki ekonomik ilişkilerin siyasal gelişmelerle olan bağlantısı açık bir şekilde izlenebilmektedir. Ekonominin temelini tarım oluşturmaktaydı. Delta bölgesinde ve Yukarı Mısır'da Nil boyunca yerleşim yerlerinde yaşayan halkın büyük kısmının tarımla ilgilendiği; geçimini tarım üzerinden sağladığı belgeler vasıtasıyla bilinmektedir. Ekonominin temelini teşkil eden bu uğraş dolaylı ve doğrudan siyasal, sosyal ve kültürel ilişkileri etkilemiştir.

Diğer Yakındoğu medeniyetlerine bakarak Mısır'da daha devletin kontrolü altında, planlı bir ekonomi izlenimi edinilir. Ancak burada kastedilen büyük ölçekte, genel görüntüde bir planlılıktır. Hangi tarım ürünlerinin ekileceğine, hayvancılığın, ticaretin, küçük endüstriyel uğraşların, madenciliğin ülke genelinde yerleşim yerlerinde, bireyler tarafından nasıl yürütüleceğine dair detaylı bir planlamadan söz edilemez.

Neolitik Dönem'den itibaren varlığını bildiğimiz tarım hakkındaki bilgilerimiz yazılı belgelerin ortaya çıkmasından sonra, bunun yanı sıra duvar resimlerindeki tasvirler vasıtasıyla artar. Nil Nehri'nin taşıdığı alüvyonlarla oluşturduğu geniş delta, verimli toprakları ve yine Nil'in burada çeşitli kollara ayrılarak denize ulaşması, bu kollar vasıtasıyla ve bunlardan açılan kanallar dolayısıyla sulama imkanı önemli tarımsal üretim potansiyelini ortaya koyuyordu..

Hayvancılık da neolitikten beri Mısır'da önemli ekonomik uğraşlar arasında yer almıştır. Hayvancılık konusunu tarımla birlikte düşünmek gerekir. Merkezi idare tarafından organize edilen ya da tapınaklara ait hayvan sürüleri bulunmakla beraber, tarımla uğraşan halkın aynı zamanda hayvancılık yaptığı, Mısır'ın hayvansal üretiminin daha çok bu şekilde karşılandığı açıktır.

Gelişen tarım ve hayvancılıkla kendi kendine her dönemde yetebilen Mısır'da medeniyetin gelişmesi ile ihtiyaç duyulan ürünler artmıştı. Çöllerle çevrili bir nehir havzası ve deltadan oluşan Mısır, hammadde açısından çok kısıtlı imkanlara sahipti. Kentleşmenin gelişmesi, siyasal, sosyal ve ekonomik ilişkilerin ilerlemesi

ile birlikte kereste ve madenler başta olmak üzere dışardan getirilmesi gereken ürün sayısı çoğalmıştır. Mısır'da ticaretin daha yazının kullanımından önce, prehistorik dönemlerde varlığını biliyoruz.

Din

Mısır dini ile ilgili belgelerimiz günümüze kadar ulaşmış yazılı belgeler ve bunların yanı sıra yine dini inanç ve uygulamalar çerçevesinde oluşturulmuş mimari ve bunlarla bağlantılı resimler, heykeller, diğer tasvirler ve küçük buluntulardır. Yazılı belgeler içinde dini konularda olanlar, diğer Yakınoğu medeniyetlerinde de olduğu gibi önemli bir yer tutar. Din, yukarıda da belirtildiği gibi siyasal, sosyal ve ekonomik alanda dahi belirleyici bir konumda olduğuna göre, doğrudan dini içerikli olmayan metinler bile bu hususta bize dolaylı bilgiler sunmaktadır.

Mısır dinine ilişkin bilgiler sunan sayısız belgeye rağmen hala Mısır dini her yönüyle tam olarak anlaşılabilmiş değildir. Dini uygulamalara dair bilgi yığını bir hayli fazla iken, örneğin inanç temellerini aydınlatabilecek veri yeterli değildir.

Politeist din anlayışının çok kısa bir dönem hariç egemen olduğu Eski Mısır'da panteondaki tanrılar belli bir dereceye göre sıralanmıştır. Ancak bu sıralama Mısır tarihi boyunca sabit kalmamış, dönemden döneme bazı tanrılar önem kazanmışlar ya da önemlerini kaybederek panteonda önemsiz tanrılara arasında yer almışlardır. Bu durum çoğu zaman Mısır'da siyasal gelişmelerle de yakından ilgilidir. Yüzlerce tanrının bulunduğu panteondaki tanrıların sayısı kesin olarak saptanamamıştır.

Panteonda bulunan tanrıların ortaya çıkışları ya da bunun neticesinde onlara atfedilen nitelikler, bu bağlamda değerlendirilmesi gereken, ancak içerik olarak daha geniş, edebi anlatımlarla tezahür eden mitoloji, Mısırlıların günlük yaşamlarında önemli çok olan doğa varlıkları ve olaylarıyla yakından ilgiliydi. Geçim kaynaklarının başında tarım gelen, bu nedenle Güneş'in ve Nil Nehri'nin insan hayatındaki belirleyici rolü dinde de yansımaları bulur. Mısır'a hayat veren Nil, dini inanç, tanrılar, dini uygulamalar açısından da merkezdedir.

En üst düzeyde tanrı, her zaman Güneş tanrısıdır. Bu nitelik aynı kalmakla beraber sembol ve isim Mısır'daki siyasal gelişmelerle ve bunlarla paralel kültürel gelişmelerle birlikte değişiklik gösterir. İnsanın yaşamını sürdürmesi için gereken tarımsal üretim, bereket ve insanın her zaman ürpererek hatırladığı, hayatın bir gerçeği olan ölüm, Mısır inanç sisteminde, üst düzey tanrıların niteliklerinde yansıyan sorumluluk alanları olarak düzenlenmişti.

En üst düzey tanrılar, Güneş tanrısı niteliğiyle Horus ve sonra Ra, tanrıların kraliçesi Isis, akıl ve adalet tanrısı Osiris, kötü ünüyle Seth, Yeni Krallık Dönemi baş tanrısı Amon, Hathor ve çok kısa bir dönem tek tanrı olarak kabul edilmek istenen Güneş tanrısı niteliğiyle Aton'dur. Üst düzey tanrılar ya da daha alt kademelerdeki tanrılar Mısır'da belli bölgelerle ya da kentlerle ilişkili ya da ilişkilendirilmişti.

Tanrılar için, tanrıların evi olarak tapınaklar inşa edilmişti. Bu yapılar bir ibadet yeri değildi. Halk, soylular, kraliyet ailesi mensupları ya da kral, hiç biri belli seremoniler dışında tapınakta ibadet etmiyordu. Bu yapılar doğrudan tanrıların adına, tanrılar için yapılmışlardı. Tanrılar adına yapılan tapınakların dışında, ölmüş kral ve kraliçeler için yapılmış, onların ruhlarına hizmet etmeye yönelik seremonilerin icra edildiği ölüler tapınakları da vardı.

Gelişen siyasal ve ekonomik yapıya bağlı olarak tapınak mimarisinde de gelişmeler yaşandığı görülmektedir. En görkemli tapınakların yapıldığı Yeni Krallık Dönemi'nde tüm tapınakların benzer bir plan üzerine inşa edildiği görülmektedir. Adına yapılmış olduğu tanrının heykelinin bulunduğu en kutsal mekan ve bu mekana ulaşan yol boyunca sıralanmış olan salon ve avlulardan oluşan bir plandı.

Tapınaklarda gerçekleşen günlük ya da yılın belli dönemlerinde yapılan törenler, teorik olarak firavunun yönetiminde, büyük çoğunluğu ise pratikte tapınaklardaki görevliler tarafından gerçekleştirilirdi. Bu törenler sadece tapınak görevlilerinin katılımıyla yapılırdı. Bundan başka tapınak dışına taşan geniş katılımlı törenler de söz konusuydu. Nil Nehri'nin taşmaya başladığı zamana denk

gelen yeni yılın da başlangıcını gösteren, bir festival havasında uygulanan törenler en önemlisiydi. Bunun yanında Nil'in sularının çekilmesi ve ekim zamanının gelmesi de yine tapınaklardaki törenleri içeren bir şenlik havasında kutlanıyordu. Kralın tahta geçişi, taç giyme töreni, kralın her üçüncü yılında onun gücünün yenilendiği ritüelleri içeren festivaller vardı.